

A magyar orvoscépzés korszakai

Epochen der ungarischen Ärztebildung

prof. Kapronczay Károly DSc

MNM Semmelweis Orvostörténeti Múzeum

k.kapronczay@freestart.hu

Initially submitted March. 18, 2019; accepted for publication Apr. 20, 2019

Abstract

Natürlich waren die besten Privatschulen nicht imstande, die Funktion einer medizinischen Fakultät zu übernehmen. Selbst Leopold Kardinal Kollonics schrieb 1689 in seinem Einrichtungswerk über die Notwendigkeit einer vollständigen, also auch Ungarn mit einer medizinischen Fakultät versehenen Universität in Ungarn, in der Hoffnung, dadurch Ungarn mit einer genügend hohen Zahl von Ärzten zu versorgen. Es fehlten auch nicht Pläne, welche die Einrichtung eines medizinischen Hochschulstudiums erstreben. Der vielleicht beste und ausführlichste, jedoch nicht verwirklichte Entwurf stammte von Johann Daniel Perliczy. Bemerkenswert ist es jedoch, dass Perliczy in seinem 1751 eingereichten Elaborat die Ausbildung der Ärzte unabhängig von der Universität in Invalidenhaus von Pest bzw. – nach einer anderen Version – in Zusammenhang mit dem Städtischen Krankenhaus zu Selmecbánya als einem Lehrhospital beabsichtigte.

Franz Markhot hatte mehr Glück. Durch seine Anregung ließ Bischof Karl Graf Esterházy in Eger die Scuola Medicinalis errichten, die ihre Tätigkeit als öffentliche Medizinische Akademie in 1769 begann. Nach der Gründung der medizinischen Fakultät der Universität in Nagyszombat verfiel schnell die Medizinschule von Eger und wurde im Jahre 1774 endgültig geschlossen.

Kulcsszavak: oktatás története, egyetemtörténet, Markoth Ferenc

Schlüsselwörter: Bildungsgeschichte, Universitätsgeschichte, Ferenc Markoth

A középkorban orvosaink általában Itália egyetemein szerezték képezésüket, majd a XIV. század derekától Prágában (1348), Krakkóban (1364) és Bécsben (1366) is tanultak. Az első közép-európai egyetemekkel egy időben alapította Nagy Lajos magyar király a pécsi egyetemet (1367), amelynek létrehozásában elsősorban a jogi műveltség terjesztése és a hazai értelmiség kiképzése sürgette. A teológiai, jogi, orvosi és bölcséleti karral elképzelt egyetem alapításától kezdve gondokkal küzdött: az ország északi, középső és nyugati vidékeihez sokkal közelebb esett Bécs és Krakkó, míg a magyar határt fenyegető török katonai nyomás nem tette biztonságossá az egyetemet. Pécs csak korlátozott mértékben vonzotta az ifjúságot, ezért rövid ideig működött, így csak keveset tudunk a falai között folyt oktatásról. Igaz, az egyetem vonzáskörét az alapító uralkodó a Balkánra is szeretne volna kiterjeszteni, de ott viharos gyorsasággal hódított a török birodalom, így a pécsi egyetem elhalásához ez is hozzájárult.

Nagy Lajos király komolyan gondolta az egyetem működtetését, amit bizonyít a nem olyan régen a pécsi székesegyház mellett végzett ásatások is, amikor rábukkantak az egyetem épületének impozáns méretű alapjai. Bár az uralkodó alapító oklevelében az orvosi kar megszervezését is elrendelte, az soha nem működött, bár a király öt bolognai orvost professzornak ide kinevezett. Ezek bizonyíthatóan nem jártak

Pécsen. Az itáliai és a környező egyetemek orvosi karain hallgatók között nincs olyan személy, akinek előtanulmányaiiban szerepelt volna a pécsi egyetem orvosi karán eltöltött időszak. Így a magyar orvosjelöltek – nem számítva Zsigmond király rövid életű óbudai egyetemét – csak külföldön szerezhettek magasabb orvosi végzettséget. A pécsi egyetem lassan elsorvadt, ezért is merült fel Zsigmond királyban, hogy a magyar egyetemet Óbudán újjászervezi, az orvosi kara valóban működött. Az is bizonyos, hogy Óbudán folyt orvostudomány, mivel a bécsi orvosi egyetem orvosi karára beiratkozott, pozsonyi születésű Rosenberg kanonok 1395-ben Óbudán szerzett medicinából baccalareus fokozatot. Az óbudai egyetem, ezzel egy időben az orvosi kar is, Zsigmond király német-római császárrá történt megválasztása idején szűnhetett meg.

A közép-európai egyetemalapítások és az orvostudomány történetének érdekes fejezete Hunyadi Mátyás király uralkodásának időszaka. A humanizmus, amely ekkor már Európa uralkodó eszméjévé vált, Mátyás ösztönzésére gyökeret eresztett a magyar szellemi életben. A kor hazai medicináját alapjaiban befolyásolta, hogy Nagy Lajos és Zsigmond egyetemalapítási kísérletei ellenére a magyar korona területén nem folyt önálló orvostudomány. Mátyás neveltetését és később udvarának szellemi életét alapjaiban határozta meg a Vitéz János váradi püspök által vezetett humanista társaság, amelynek szellemi motorja maga az Itáliát megjárt Vitéz János volt. E kör gyógyításhoz is értő, egyetemes medicinában is elmélyült tagjainak nagy része a krakkói egyetem neveltjeként kötött szoros barátságot a magyar humanizmus kiválóságaival. E kör tevékenységét az 1460-as években Esztergomba helyezték át, így fontos szerepet játszottak a pozsonyi (Akadémia Istropolitana), majd később a budai egyetem (1481) megalapításában. Bonfini és Galeotto leírásaiból tudjuk, hogy Mátyás udvarában megfordult orvosok többsége itáliai volt, akik főleg Beatrixszel kötött házassága idején jöttek magyar földre. Szerepük viszont kevés volt a budai egyetemen, főleg az ott körvonalazódott orvostudományban. (Stanislaw Pleszewski, Marcyń, Przemysł, Marcin Bylica, Johannes Regionontanus).

A humanizmus és a reformáció, e két egymásba fonódó szellemi áramlat alapvető szemléleti változásokat eredményezett az orvosi gondolkodásban, lényegében átformálta az orvostudomány szemléletét. A humanizmus hatására a hit megszűnt emberi belső élmény lenni, eszméi előkészítették a reformációt, amely túl a hitújításon az ember egyéni vágyait és tehetségét kidomborította, gyakorlati életre nevelő szemléletet teremtett. A feszültségek csökkenése után felvirágzott az új szellemű protestáns művelődés. Az egyetemplátogatás szempontjából is fontos fordulatot hozott a reformáció: a XVI. század első harmadáig a felsőbb tanulmányok célja Itália egyetemeinek látogatása volt, de 1530-tól az új hetet vallók már a protestáns egyetemek felé igyekeztek, bár itt megmutatkozott a protestáns vallások közötti különbségek. A XVII. századtól a katolikus egyház, elsősorban a jezsuita rend korszerű és ugyancsak gyakorlati életre előkészítő iskolarendszerének köszönhetően, az előző évszázadokban lehanyagolt egyetemeit is megújította. Sorra születtek a korszerűsítő reformok, így a magyar orvostudomány szempontjából fontos bécsi egyetemen 1630-ban átszervezték az orvosi kart. Új tanendek léptettek életbe, melynek következtében itt is hangsúlyt kapott a gyakorlati képzés, és jelentősen csökkent a karokon az egyházi ellenőrzés, bár az oklevélszerzés lehetőségéből továbbra is kizárták a protestánsokat. Ettől függetlenül a bécsi orvostudomány színvonala alatta maradt a német és itáliai képzésnek, mégis – éppen a közelség és az „olcsóság” miatt – egyre több magyar orvosjelölt végezte itt a tanulmányait (A XVII. szd. első felében 34 magyar orvosdoktor avatásra került sor). Meg kell jegyeznünk, hogy több kisebb egyetemen az orvostanárok gyakran hallgatók nélkül maradtak, jobb hiányában a bölcsészeti karon működtek, várva azt a helyzetet, hogy az orvosi karra is beiratkozzanak.

Orvostudomány a felvilágosult abszolútizmus korában.

Közép-Európa orvostudományában döntő fordulatot a felvilágosult abszolútizmus oktatás- és egészségpolitikája eredményezett. Az Európa e térségében működött abszolútista monarchiák a felvilágosodás hatására – alapvető törekvésként – belső állami berendezéseiket felülről hozott reformokkal a felvilágosodás eszméinek befogadására alakították át. A felvilágosult abszolútizmus az állam alapvető feudális jellegének változatlanul hagyásával olyan államszervezetet és kormányzási formát kialakítani, amely részben kielégítette a feltörekvő polgári rétegek igényeit, részben felzárkózást jelentett az egyre gyorsabban fejlődő Nyugat-Európához. Az állam legfontosabb feladataik közé emelte az oktatás és egészségügy fejlesztését. E két cél- az adózó állampolgárok kiképzése és munkaerejének megőrzése – szoros összefüggésben álltak egymással. Az előbbi szemlélet vonatkozik a közegészségügyre, ezen belül az egészségügyre is, amelyet még összekapcsoltak a szegénygondozással. A közép-európai országok uralkodói ismerték a járványvédelmet, az egészségvédelmet alapítványokon keresztül alapítottak kórházakat, beteggondozó intézményeket, segítették az orvostudományt, mert kiképzett orvosok nélkül elképzelhetetlen lett az egészségügy intézményei.

A Habsburg Birodalom területén a 18. század elejétől folyamatosan alapítottak és épültek kórházak, a kormányzási szervezeten a Helytartótanács külön bizottságot hívtak életre, amelynek feladata e terület felügyelete, a reformok előkészítése, illetve a végrehajtás ellenőrzése lett. A területi igazgatási egységeket (vármegyék, városok) orvos tartásra kötelezték (1748, 1752), közalapítványt tettek egészségügyi intézmények felépítésére. Különböző felmérések szerint katasztrofális orvoshiány volt, mindenképpen megoldást kellett keresni egy folyamatos orvostudományi biztosítására. Az igényeket nem elégítette ki a közeli orvosi karok látogatása, amelyek az orvostudomány színvonalban tökéletesek voltak, csak a külföldi tanulmányok nagyon költségesek lettek. A felvilágosodás hatására megújult az orvostudomány: középpontba került a gyakorlati képzés, bevonták a rokon természettudományos tárgyakat (kémia, fizika, stb.), a gyógyítás emberközpontúvá vált, mellőzték a középkori elméleteket, kialakult a kórbonctan, amely nemcsak a diagnosztika állítását volt hivatva erősíteni vagy cáfolni, hanem ok-okozati szemléletben tekintette és építette fel az orvoslás elméletét és gyakorlatát. Az orvostudomány megújulását nemcsak az egyetemek és az orvosi karokon tanulók számának gyarapodás jelentette, szinte egységesnek mondható elvek kialakulása is. Ebben a Monarchián belül Gerhard van Swietennek (1700-1772), Mária Terézia hollandiai születésű tanácsosának és orvosának volt nagy szerepe, aki közreműködött a bécsi és a prágai egyetemek megreformálásában (1754 és 1761), a nagyszombati orvosi kar (1769) kialakításában. Hatása kimutatható a krakkói orvosi kar reform terveinek kidolgozásában (1774), a vilnai egyetem reformjában (1779), később a varsói (1805) és a grazi orvosi karok megszervezésében. Elképzelései szerint alapították és szervezték meg a lemergi (Lwówi) egyetemet. Az orvostudományon belül két szintet szerveztek: a hatosztályos orvostudomány mellett e hároméves sebész- és szülésmesteri tanfolyamot, az utóbbin végeztek a vidék egészségügyének szakemberei. Az orvosi karokon egy-két éves bábaképzés is indult, hogy legalább járásonként alkalmazhassanak képzett és vizsgázott bábákat.

Az orvostudományon belül az oktatás meghatározott tanrend- és vizsgarend szerint, féléves szemeszterekben folyt. A tananyagot, a tanszékeknek az orvosi kar által meghatározott tankönyveit az Egészségügyi Bizottság engedélyezte. Az előadások mellett jelentős óraszámúak voltak gyakorlatok, kórházi foglalkozások stb. A tanári állásokat pályázati rendszer alapján töltötték be. A kiválasztott szakembert az orvosi kar javasolta az uralkodónak kinevezésre.

A képzés átszervezése, illetve biztosítása mellett fontosnak tartották a hadsereg orvos ellátását, így Bécsben felállították a József Császári Katonaorvosi Akadémiát (1783). Ez a rendszer élén 1784-től országos főorvos állt, felügyelte alatt megalakult az Egészségügyi Osztály, ezzel egy időben az ország egész területén kiépítették az egészségügyi igazgatási rendszert., így vármegyéket, városokat, járásokat

orvos, sebész és bábatartásra. Itt szervezték meg az országos kórházépítési programot, amely a helyi pénzügyi források mellett jelentős állami anyagi támogatást kaptak. Ennek az országos egészségügyi szervezési program mintája Poroszországból származott.

Az országos program középpontjában az orvosképzés színterének megszervezése állt: amíg Poroszországban több orvosi kar működött, ott legfeljebb csak az oktatás megreformálásáról beszélhetünk, szembe a magyar királlyal, ahol ezt meg kellett teremteni. A középkori magyar egyetemalapítási törekvésekben is szerepelt az orvosi kar megszervezése, de ezek csak tiszavirág életűek lettek. Így a magyar orvosok csak külföldön szerezhettek diplomát, amely bonyolult rendszerben valósulhatott meg: vagy egy külföldi egyetemen végezték teljes tanulmányaikat, rendkívül drága áron, vagy hazai kollégiumokban – egy orvostanár felügyelete alatt- készültek fel a külhoni stúdióknak. Harmadik megoldásnak bizonyult, hogy egy-egy jeles – nagy praxissal rendelkező – orvos által vezetett orvosi iskolában készültek fel. Ennek jelentősége abban keresendő, hogy a tanulmányok kötődtek az orvosi gyakorlathoz.

A 18. században – éppen a felvilágosult abszolutista állam közegészségügyi állapotok átalakításának időszakában – több hazai orvos kezdeményezte egy orvosi kar megszervezését, amely nem külföldi tanulmányokra felkészítő orvosi iskola lett volna, hanem a gyakorlati oktatással fonódó valódi egyetemi kar lett volna. Ilyen tervet terjesztett Mária Terézia elé Perliczy János Dániel (1705-1778) Nógrád vármegye fizikusa 1751-ben, amely válasz nélkül maradt. Valójában az 1635-ben Nagyszombatban megalapított magyar királyi egyetem orvosi karral történő kiegészítésére gondolt. (Később bekapcsolódott Markot Ferenc egri orvosi iskolájának munkájába.)

A nagyszombati egyetem orvosi karának megszervezése

A Habsburg Birodalom területén III. Károly 1714-ől sorra adta ki a kórházépítési rendeleteit, 1736-ban felállította a Birodalmi Egészségügyi Bizottságot (nálunk a Helytartótanácsban belül az Egészségügyi Bizottságot). Kiadta a birodalmi kórházi-szegényházi rendeletet, a hadseregen belül felállította a katonaegészségügyi szolgálatot, helyőrségi kórházakat építtetett, stb. E folyamat Mária Terézia uralkodása alatt felgyorsult, területi igazgatási egységeket, nálunk a vármegyéket és városokat orvostartásra kötelezett (10748, 1752), országosan felmértél az orvosok, sebészek, bábák számát. Közalapítványt teremtettek kórház-szegényház és iskolák építésére (1756), amit II. József a feloszlott szerzetesrendek vagyonával kiegészített. Tekintettel az alacsony orvos létszámra, 1769-ben orvosi karral egészítették ki a nagyszombati egyetemet. 1770-ben kiadták az egészségügyre vonatkozó jogszabálygyűjteményt (Codex Sanitatis). Ez csupán része a Habsburg Birodalom területén lezajlott folyamatnak, amelyben a Birodalmi Egészségügyi Bizottság elképzelései vitték a vezető szerepet. Ennek kidolgozója Gerhard van Swieten (1700-1772), az uralkodónó hollandiai születésű tanácsosa volt. Az ő tervei szerint 1754-ben megreformálták a prágai egyetemet, 1761-ben a bécsi a bécsi orvosképzést, orvosi karral egészítették a magyar egyetemet, 1771-ben pedig grazi egyetemet, 1784-ben a Monarchiához került (1772) Lembergben négykaros egyetemet alapítottak. Az orvosképzésen belül két szintet szerveztek: a hatéves orvosképzés mellett elindították a hároméves sebész-mesteri tanfolyamot, amelyen a vidék egészségügyének szakembereit képezték ki. Az orvosi karokon egy-két éves bábaképzés is indult, hogy legalább járásonként alkalmazhassanak képzett és vizsgázott bábákat.

Mária Terézia 1769. november 7-én bízta meg Gerhard van Swientent az 1636-ban alapított nagyszombati királyi egyetem orvosi karának megszervezésével. Az uralkodó elképzeléseiben szerepelt, hogy Kolozsvárott is egyetemet alapít, amelyvégül nem az eredeti tervek szerint valósult meg, mindössze az orvos-sebész tanintézet valósult meg. (1772). Az 1770 őszen megindult nagyszombati orvosképzés sem oldotta meg az alapvető problémát, nem szüntette meg a magyar orvosok külföldre áramlását. Igaz,

ebben szerepet játszott, hogy az itt végzett orvosok csak a magyar korona területén végezhettek orvosi gyakorlatot, míg a bécsi orvosi diploma az egész Habsburg Monarchiában érvényes lett. A rendelkezés nyomán egyre több magyar medikus tanult Bécsben, egy időben több magyar tanult a bécsi orvosi karon, mint Nagyszombatban. (A rendelkezést II. József visszavonta, de halála után újból életbe lépett, csak a kiegyezés után vonták vissza véglegesen).

A nagyszombati orvosi kar alárendeltségében megindult az alacsonyabb szintet jelentő seborvosi tanfolyam is, ahol a megszerzett oklevél érvényességét nem korlátozta semmi, az egész Monarchiára érvényes volt. Ez viszont vonzerőt jelentett, az egész Habsburg Birodalom területeiről jöttek ide tanulni. A másik ok az volt, hogy semmi nem korlátozta a zsidó fiatalok beiratkozását, Sokan jöttek Galíciából, főleg olyanok, akiket vallási okok miatt nem vettek fel a krakkói és a lemergi egyetemekre. A Nagyszombatba kinevezett első öt orvostanárt – Plenck Jakabot, Prandt Ádámot, Trnka Vendelt, Schoretich Mihályt és Winterl Jakabot – még Swieten választotta ki, tanári munkájukat később Budán és Pesten is folytatták. Részben a bécsi egyetem neveltjei voltak, részben élvezték Swieten bizalmát, s a reformszellemet valósították meg a magyar orvosi karon. Egységes, jól összeszokott csoportot alkottak, idegen származásuk ellenére felesleges velük szemben a nemzeti kérdést felvetni. Helyzetük nem volt könnyű, de orvosi tudásukat igyekeztek hallgatóiknak átadni, és az első perctől kezdve küzdöttek a tanításhoz és a tanuláshoz szükséges jobb körülményekért, hiszen hiányoztak a gyakorlati képzés elemi feltételei. Nem volt gyakorlókórház, felszerelés, tankönyv, ráadásul a város kiesett az ország szellemi vérkeringéséből. Kiváló tankönyveket írtak, amelyek többsége később a Monarchia már egyetemén is kötelezővé váltak. Szerepük volt abban, hogy az egyetemet és az orvosi kart 1777-ben Budára helyezték. A Várpalota melletti úgynevezett Störck-féle házban működött az orvosi kar, gyakorló kórházként a Városi Kórházat (mai Széna téren) használhatták.

A budai állapotok az egyetem ügyét valóban támogató II. Józsefet sem elégítette ki, sőt 1783-as látogatásakor a Városi Kórház állapota egyenesen felháborította. Ekkor a gyakorló kórházat ideiglenesen a Várpalotába, majd az egész egyetemet 1784-ben Pestre helyezték át. Itt az orvosi kart a jezsuiták kiürített kolostorában, az Újvilág és a Hatvani utca sarkán (ma a Semmelweis és a Kossuth Lajos utca) kapott helyet. Ennek ellenére zsúfoltság uralkodott az épületben, ami újabb pénzküitalásokkal és az egyetem tulajdonába adott javakkal próbáltak orvosolni. A kar a bécsihez képest mégis szegényesnek tűnt. Az átépítésektől az orvosi kar újabb lendületet kapott, gazdagodtak eszközei. Ugyancsak pezsdítőleg hatott a medikusok gyakorlati képzésében, hogy Pesten már működött a 400 ágyas Rókus kórház. Emelkedett a végzetek száma, a még a Nagyszombatra kinevezett tanárok helyét jeles utódok – Bene Ferenc, Stáhl György és Ignác, Rácz Sámuel és mások, a kar neveltjei – foglalták el. A kar mindig lépést tartott az európai fejlődéssel: önálló tanszékké vált a szemészet, amelynek élén Fabini János Teofil (1792-1847), a kor kiemelkedő szemorvosa állt.

Külön kell említenünk Bene Ferencet (1775-1858), az elméleti orvostan professzorát, aki elsőnek alkalmazta Jenner-féle hímoltást. Bugát Pált (1792-1865), az első magyar orvosi folyóirat (Orvosi Tár) megalapítóját, jeles nyelvújítót. Toldy Ferencet, a diétetika tanárát, jeles magyar irodalomtörténészt vagy Scöpf-Merei Ágostont, az ortopédia, az orvostörténelem első előadóját, a hazai gyermekgyógyászat atyját. Az 1848-as forradalom idején születtek reformelképzelések az orvosi kar átalakítására, amiből csupán annyi valósult meg, hogy az egyetem és az orvosi kar a vallás- és közoktatásügyi minisztérium felügyelete alá került. Az egyetem kimondta autonómiáját, reformbizottságok alakultak, eltörölték a bécsi cenzúra hatáskörét az orvosi karra vonatkozóan. A kar tanárainak és hallgatóinak zöme beállt a honvédség soraiban, belőlük alakult ki a honvédorvosi kar, stb. Nem véletlen hogy 1849 őszén sokan börtönbe kerültek, vagy kényszerorozással a császári hadseregbe osztották be.

1849 őszén a pesti egyetemet megfosztották autonómiájától, besorolták a Monarchia (1850. február 15-én) egyetemi közé, azok jogai nélkül. E politika mellett is értek el eredményeket, kiemelkedő tudású tanárok kerültek a katedrákra, mint például a gégetükrözés felfedezője, Czermak János, a kiváló élettani kutató. A karral kapcsolatos reformtervek az 1850-60-as években az egyetem falain kívül, a Balassa János köré tömörülő professzorok dolgozták ki. A pesti orvosi iskola a neoabszolutizmus évei alatt megtervezte a magyar orvosképzés teljes reformját, a hazai közegészségügy átalakításának törvénykezési és gyakorlati módozatait, ami a kiegyezés után azonnal megvalósítottak. E csoporthoz tartozott Semmelweis Ignác (1818-1865) a magyar medicina világszerte ismert egyénisége, a gyermekágyi láz kórtanának felismerője. A kiegyezés után a pesti egyetem átszervezéséről szóló törvényjavaslat beterjesztésével egy időben intézkedtek a kolozsvári egyetem felállításáról (1870), Igaz, a teljes egyetemi reform az országra nézve négy egyetem felállításáról szólt, a harmadik és a negyedik (Pozsony, Debrecen) közvetlenül az első világháború kirobbanása előtt valósult meg. A magyar modern orvosképzés egységes rendszere valójában az első világháború befejezéséig formálódott, s akkor és később magas tudományos színvonalat képviselt. Talán nem túlzás, hogy a hagyományokkal rendelkező, megújító szándékainak gyökerei az első magyar orvosi kar megalapításáig nyúlnak vissza.

Orvosi kar alapítási kísérlete Egerben.

Az államhatalom a betegellátás infrastruktúrájának szervezésével kapcsolatban – mint az előzményekben említettük – olyan szervezet munkájára épített, amelynek feladata volt a betegápolás és intézményének „működtetése”. Ilyen volt a Betegápoló Irgalmas Rend, amely Európa keresztény államaiban és a Monarchia területén kórházakat, gyógyszertárakat és betegápoló intézményeket szervezett és valóban biztos támasza lett a közegészségügyet átalakítani akaró királyi hatalomnak.

Ehhez a programhoz kötődik az egri irgalmas kórház megépítése (1726), amely a török uralom alól felszabadult város fontos intézménye lett. Eger kórháztörténetének fontos állomása volt az a 12. század második felében működött Szent Jakab ispotály, amelyről ennél bővebb információnk nincs. Viszont sok gyógyvizű forrás volt Egerben, ilyen volt a Török-fürdő, amelynek közelében létesült 1690-ben egy 15 ágyas női kórház is, amely folyamatosan működött, 1858-ban a Vincés nővérek kezelésébe került. (Ma a Markót Ferenc megyei kórház Széchenyi utcai részlege).

Az irgalmas rend 1726. október 8-án telepedett le Egerben, az egri érsek engedélyével felépült 60 ágyas kórházuk, amely 1728. december 27-én nyitotta meg kapuit. Ez az intézmény lett az 1769. november 25-én ünnepélyes keretek között megnyílt a Scola Medicinalis (Orvosi Iskola) gyakorló kórháza (klinikája), amely alapítója és vezetője Markot Ferenc megyei főorvos, hallgatói létszáma 10 fő volt. Az intézmény érseki akaratból és alapítványok támogatásával született meg

Markot Ferenc a Nyitra vármegyei Vittenc nevű községben született 1718 táján. Családjáról bővebbet nem tudunk. Bolognában szerzett orvosdoktori oklevelet. Ezt követően változatos szakmai pályát teljesített: Bihar vármegyei tiszti főorvosa, később Forgách Pál váradi püspök házi orvosa lett. Kiváló orvos hírében áll, így 1758-ban Barkóczy György egri püspök házi és a papnevelő intézet orvosának hívta meg, hamarosan Heves és Külső-Szolnok vármegyei tiszti főorvosának is megválasztották. Ekkor fordult a figyelme az egri és Eger környéki gyógyvizek gyógyhatása felé, kutatásait erősítette, hogy 1762-ben a Helytartótanács elrendelte, hogy az összes megyei tiszti főorvos kutassa fel és írja le a megyéjében található ásvány- és gyógyvizeket. A beérkezett jelentések közül kiemelkedett Markót Ferenc feldolgozása, amely a kor színvonalán nyugvó tudományos értekezés volt. Markót Hatástani szempontok szerint vizsgálta a gyógyvizet, de figyelembe vette kollegáinak tapasztalatait is, így tisztázta az egri gyógyvíz gyógyászati alkalmazásának lehetőségeit. Ezzel a módszerrel vizsgálta a parádi timsós vizek gyógyhatását is. Tiszti orvosi tevékenysége során tapasztalta az orvos- és sebészhiány súlyosságát, egyre

jobban meggyőződött arról, hogy feltétlenül szükséges egy olyan orvosi tanintézet, ahol orvosokat, sebészeket és bábákat képeznek ki. A kétszintes képzési forma mellett feltétlenül szükségesnek tartotta a bábképzést is, mint egy falusi környezet legfontosabb szakmai szereplőjét. Ebben az ügyben elnyerte Barkóczy György püspök és az egri irgalmas rend támogatását is.

Markhot Ferenc 1767. december 12-én az egri püspök elé terjeszti az orvosi iskolával kapcsolatos elképzeléseit. Szó szerint az előterjesztésből: *„Miután már elég világosan bebizonyítottam, hogy Magyarországon egy orvosi tanfolyam nemcsak hasznos, hanem elkerülhetetlenül szükséges is, és hogy azt ugyancsak itt, Egerben kell felállítani. Az ugyancsak kifejtett igen sok ok miatt, nem marad más hátra, minthogy tovább körvonalazzam, hogy lehet egy ilyen nagy jelentőségű intézményt minden alapítvány és bevétel nélkül, mely pedig a professzoroknak különösen kezdetben eléggé nélkülözhetetlen, nemcsak megalapítani, hanem úgy vezetni, hogy céljának megfeleljen. Én, aki szerencsés voltam 9 évvel ezelőtt megyei fizikusnak hívtam meg és orvosi minőségben itt élek Egerben, az orvosi tudománynak ezt az első kurzusát, mely mind elméleti, mind gyakorlati részből áll, vállalom és kötelezem magam, hogy ingyen tanítok. Ezt a terhét életemnek ebben az 5 évi időszakában nem a magam erejében bízva, nem is a tárgy kiválóságától indítva, hanem csupán a hazaszeretet erejében bízva nagy örömmel vállalom magamra,.....Kollégiumok, vagyis a nyilvános előadások tartassanak egyelőre az Irgalmasrenieknél az iskola alkalmas válogatott növendékei számára, míg az Egyetem épülete, mely az alapokon már túljutott, felépül. Ez a hely azért is alkalmas, mert minden anatómiai, kémiai és botanikai segédeszközök rendelkezésemre áll és a Kórház az én vezetésem alatt áll.*

--- Az előadások reggel 1/2 8-tól 9-ig tartanak, délután 2 órától 4-ig. Ha véletlenül megbetegednék, kéznél lesznek a könyvek és a tanulmányi rend, amelynek az alapján a segéderő tovább tud tanítani. Ha pedig meghalnék, az új orvos tölti be a megyei állást, akiben hasonló szeretet és ügybuzgalom lesz. Kelt Egerben, 1767. évi december havának 7. napján. Marhót Ferenc magyar nemes, a filozófia és az orvostudomány doktora, Heves és Külső Szolnok vármegye I. orvosa. „

Eszterházy érsek válaszlevelében Markhot előterjesztésével egyetértett és ígéretet tett arra nézve, hogy az általa tervezett egri Univerzitat épülő épületében helyet kap az orvosi kar is, amelynek továbbra is csatolt oktatási épülete marad az Irgalmasrendnek kórháza.

A kérelmét – a püspök támogatásával együtt – a Helytartótanácsra keresztül felterjesztették az uralkodónak. Két év múlva, 1769. november 25-én ünnepélyes körülmények között megnyílt a Scola Medicinalis, ahol az elméleti tárgyakat az érseki egyetem épületében, a botanikát és a kémiát az irgalmas kórházzal összeépült gyógyszerertárban tartották. A gyógyszerertárakra vonatkozó uralkodói rendeletek (a 17. századtól) előírták, hogy azok kémiai laboratóriumot és botanikai (benne gyógynövénytani) gyűjteményeket tartsanak a patikákban, ahol folyamatos volt a gyógyszerészsegédek képzése is. Az orvosképzésben olyan tankönyveket használtak, amit a birodalmi cenzúra más egyetemeken is engedélyezett. Markhot Ferenc az egri érsekkel kötött megállapodással összhangban végezte munkáját, a tantárgyak zömét maga adta le. Erről árulkodik Eszterházy Károly érseknek 1770. november 14-én Bécsből Markodhoz írott levele, amelyben elismerően szól az első évfolyam tanulmányi eredményeiről, valamint arról, hogy a neki – mármint Eszterházy érseknek – ajánlott botanika professzor (Kresowsky Albert) alkalmatlan a botanika előadásainak megtartására. Eszterházy megígérte Markodnak, hogy visszaérkezése után tárgyaljanak béremeléséről.

Már ekkor reménytelennek tűnt az egri orvosi kar jövője, mert Mária Terézia 1769. november 7-én aláírta a nagyszombati orvosi kar megalapításának okiratát, az oktatás megindítását 1770 szeptemberére tűzték ki. Ekkor tartották az első egri orvostanhallgatók vizsgáztatását Brunswik Antal királyi biztos

jelenlétében. Talán ezért sem kapott nyilvános engedélyt a Markhot vezette egri Scola Medicinalis, amely rendezett körülményei jobb körülményeket nyújtott az orvosképzés számára, mint Nagyszombat. Egerben pezsgőbb szellemi élet volt, mint a nagyszombati püspöki városban. Egerben az első pillanattól rendelkezésre állt a betegágymelletti oktatás lehetősége, amire Nagyszombatban csak 1774-ben történik intézkedés. A bécsi királyi udvar valóban nehéz helyzetben lehetett: az uralkodói leirat a nagyszombati egyetem jogi és orvosi karral történő kiegészítése felett döntött, igaz célzott még egy kolozsvári orvosi intézet megnyitására is, amelyből –anyagi okokra hivatkozva – végül Orvos-sebészeti Intézet megnyitására került sor. Eger városa talán távolinak tűnt Bécsből, mint Nagyszombat és a bécsi kultúrpolitika a két rossz – Eger és Nagyszombat – közül az utóbbit támogatta. Igaz, a bécsi államtanács a nagyszombattal kapcsolatos első kancelláriai felterjesztést elutasította, bár Eger ügyében sem nyilatkozott. Eger sokat áldozott az egyeteme érdekében: már működött egy magasabb szintű jogi iskola, teológiai szintre emelt papnevelő szeminárium, amely alapját képezhette volna az egyetemalapítást. Ennek céljára felépítette azt az egyetemi épületet, ami ma a Pedagógiai Főiskola épülete. Mai szóhasználattal élve „modernizálta” az irgalmasok 30 ágyas kórházát, amely mint klinika segítette az orvosképzést.

Nagy gondot jelentett a bécsi egyetem orvosi karának gáncsoskodása, amely számára nehezen ellenőrizhető pontot képezett Eger. Azzal kapcsolatban nem merülhet fel kétely, hogy nem kaptak felsőbb biztatást, mert Eszterházy Károly egyik levelében említi, hogy felsőbb beleegyezéssel történt meg az orvosképzés elindítása. (Talán az ügy tisztázása ügyében tartózkodott 1770 szeptemberében Eszterházy érsek Bécsben!) Feltehetően a „kínos ügy” felderítésére küldte a bécsi udvar Rautenstrauh apátot Egerbe, aki érkezése után hirtelen meghalt. Ez az ügy kínos lett, mivel az egri érsek másik orvosa, Dostern – Különben Markot szakmai ellensége – az apát halála után három órával később felboncolta a holttestet. Markot – az elfogadott orvosi rendszabályra hivatkozva – feljelentette Dostern, aki azzal védekezett, hogy a bécsi spanyol kórházban ez a bevett szokás. A Helytartótanács semmit mondó ítéletet mondott: visszakérdezve, hogy a Dostern által gyakorolt eljárás rendeletileg megjelent-e Magyarországon? Dostern Bécsben nyert oklevelet, így felette ítéletet a bécsi egyetem mondhat. Ezek után nem meglepő, hogy az uralkodónő rendeletileg tiltotta meg az egri orvosi kar működését, ami ellen Markót joggal tiltakozott.

Az oktatás tovább folyt, Markhot Ferenc, mint megye főorvos sebészeket és bábákat oktatott. Egy 1752-ben kelt uralkodói rendelet a megyei fizikust arra kötelezte, hogy ne csak a sebészek oklevelének hitelességét vizsgálja, hanem hiányos ismeretek esetén oktassa is őket. Erre egy másik királyi rendelet is kötelezte, hiszen a sebészeknek céhekben kellett tömörülni, ott kaphattak kiképzést, és a vizsgabizottság elnöke mindig a megyei főorvos lehetett. Vizsgát sebészetből és belorvoslásból kellett tenni, de aki a vizsgán elbukott, csak a pótvizsgát letétele után gyakorolhatta mesterségét. A sebészek kötelesek a tantárgyankénti előadásokat végighallgatni, a kötelező vizsgát letenni. Markhot mint megyei fizikus az illetékességi területén 10 szakmai állást szervezett, így tíz sebészjelöltet vont be a képzésbe. Az oktatás alapjának Heister könyvét, illetve van Swietennek a tábori sebészek számára írt könyvét használta fel. Csak azok vehettek részt a képzésbe, akik magyarul, szlovákul, németül és latinul tudtak, ezen nyelvek ismeretében tehettek vizsgát.

Markót Ferenc gyakorló orvosi tevékenységéről több feljegyzés maradt. 1770 áprilisában, mint az egri ferences kolostor orvosát hívták I.P. Moyses szerzeteshez, akinél különös viselkedési formákat tapasztaltak (elfelejtett misézni, február közepétől rémképei voltak, több alkalommal menekülni akart). Markót Ferenc felvetette az irgalmasok kórházába, ahonnan 1770. április 24-éb gyógyultán távozott. Feltehetően schizophreniában szenvedett, bár ezt a diagnózis sem Markót, sem az irgalmasok felvételi naplója nem használja, de a szerzetest kezelésre méltó betegnek tartotta.

Ugyancsak ferences szerzetes volt az a holttest, akit a minoriták temploma előtti piactéren találtak 1779-ben. A holttestet ugyancsak Dostern boncoltak fel, három sebész segédletével, megállapítva, hogy a

szerzetes idegen kéztől halt meg. A tetemen 12 olyan sebhelyet találtak, melyek tollkéstől származhattak. Az elrendelt vizsgálat során Eszterházy püspök több szerzetest – testvérgyilkossággal vádolva – börtönbe zárzott. Markót szembe fordult az eljárással. Először is sérelmezte, hogy a boncolást Dostern végezte, pedig ő a ferencesek orvosa. Beadványában a következőket emelte ki: „Egy minorita szerzetes rosszul kezelt febris autumnalis quartana folytán megőrült, s a toronyból a templom tetejéről ugorva, elemészette magát. testén néhány olyan szúrás helye volt látható, mintha tollal megszurta volna magát, de ezek a szúrások nem voltak halált okozóak. Bár én voltam a minoriták kezelő orvosa, mégis Dostern, hogy egyedül az ő érdeméért tűnjön fel a püspök előtt ezen fel fedésezése. Megesküdött, hogy a rendtársak csak a látszat kedvéért dobták ki a rendház tornyából a piactérre, reggel ott találták meg a holttestet. Ezzel a vallomással rávették a püspököt, hogy a rendtársakat börtönbe vesse, és ott keményen megfenyítették megfenyítse. Én viszont több tapasztalattal rendelkezvén, és a lelkiismerettől indítva, elmentem a püspökhöz, s kijelenttem, hogy a barátot nem mások ölték meg, hanem öngyilkos lett...” *“Ezen év (1779) január 26-án a püspök elhívatván a specula (csillagvizsgáló) igazgatóját, az alispánt, és a megyei jegyzőt, úgyszintén a városi bírót és jegyzőt. Miután őexcellenciája ezeknek kinyilvánította, hogy nagyon fáj neki, hogy a minoriták hazug módon azt terjesztették a városról, hogy betegtől visszajövet gyilkolták meg a gonosztevők, azokat kiküldte a székesegyházi főesperessel és mesterkanonokkal a hely megszemlélésre. Ez a bizottság a helyszíni vizsgálat során modellkísérletet végzett: a minorita templom tornyából gerendát és gabonával töltött zsákokat dobtak le és vizsgálták, hogy a holttest hogyan kerülhetett a feltalált helyre.”*

A vélt bűnösöket szabadon engedték, mégis – az erkölcsi győzelme ellenére – Markót lett a vesztes: elvesztette Eszterházy püspök bizalmát, elbocsátották állásából, előbb a püspöki, majd a városi, végül a megyei tisztségéből. Tekintettel anyagi helyzetére, végül egy megyei írnoki fizetésért folyamodott. Saját és felesége vagyona egy egri ház építésére ment el. Magánpraxisa alig volt, valóban rossz körülmények között élt. Még az 1780-as évek derekán II. Józsefhez folyamodott az egri orvosi kar újbóli megindítása érdekében, de választ nem kapott. Amikor II. József 1790-ben meghalt, Markót ismételen felajánlotta munkaerejét az egri püspöknek, amit Hajnóczy József alispán is támogatott. Hajnóczy 1790-ben javasolta a Budán fosz körülmények között működő orvosi karnak Egerbe történő áthelyezését Dostern 1790-ben újabb fizetésemelést kívánt magának, amit nem kapott meg, végül összes orvosi állásáról lemondott. A város orvos nélkül maradt, így a városi és egyben a megyei orvosi állást ismét Markhot Ferencsel töltötték be. Nem sokáig élvezte visszanyert hivatalát, 1792. május 25-én hunyt el Egerben.

Érdeemes megjegyezni, hogy Eszterházy püspök 1780-ban szerződtette Franz Siegerist bécsi festőt, hogy freskóval díszítse az egri Lyceum auláját. Az orvostudomány ábrázolásának középpontjában egy boncolás látható, amit feltételezhetően Markhot Ferenc végez. Ez a megrendelés az előtt történt, hogy Eszterházy püspök mellőzte volna a jeles orvost.

IRODALOM

Breznay I. I.: Eger története a XVIII. században. I-II. Eger, 1933.

Gortvay György: Az újabb kori magyar orvosi művelődés története. Bp., 1953.

Kapronczay Károly: Az orvostörténelem századai. Bp., Semmelweis Kiadó, 2010.

Kapronczay Károly: Az ápolás-, ápolóképzés és kórházügy története Magyarországon. Bp. SOMKL, 2005.

Magyary Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. I-IV. Bp., Orvosi Könyvkiadó, 1929-1940.

Ringelmann Béla: Az első magyar orvosi iskola. Orvosok Lapja. 1848.15. sz.505508 l.

Ringelmann Béla: Adatok az egri orvosi iskoláról, kezdeményezőjének és tanárának, Markhot Ferencnek működéséről. Orvostörténeti Közlemények, 1959. 129-131 l.

Ringelhann Béla: A magyarországi kórházak a XVIII. században, különös tekintettel az egri kórházra. Borsodi Orvosi Szemle, 1960. 2.sz. 271-280 l.

Ringelhann Béla- Soós Imre: Az egri megyei kórház elődeinek vázlatos története az 1726-1950. években. A Heves Megyei Kórház évkönyve. 1960.7-23 l.l